

Colloquia Marvliana IX

Pontificium consilium de cultura, Književni krug Split, Papinski Hrvatski zavod sv. Jeronima, Split — Rim 2000. — 511 str.

Deveti broj godišnjaka *Colloquia Maruliana* objavljuje znanstvene priloge s međunarodnoga skupa *Marko Marulić, hrvatski pjesnik i katolički humanist: prijedlog za Europu trećeg tisućljeća* održanoga u Rimu (26–29. XI. 1998.) i Splitu (19–20. IV. 1999.). Simpozij su organizirali Papinsko vijeće za kulturu u Rimu, Centar *Marulianum* u Splitu, Papinski Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu i Papinsko sveučilište Gregoriana. Zbornik sadrži priloge trideset i šest domaćih i stranih marulologa, koji su s

različitih aspekata istražili složeni lik Marka Marulića. U prvom planu rimskoga zasjedanja bili su povijesno–religiozno–društveni kontekst hrvatskoga humanista, njegov odnos prema antičkim autorima, biblijskim i patrističkim tekstovima, kao i recepcija njegovih djela u katoličkome svijetu. U splitskom pak zasjedanju veća je pažnja posvećena književnim i jezičnim aspektima Marulićevih djela, kao i odnosu s hrvatskom tradicijom. Pridodane su i recenzije knjiga iz Marulićeve problematike.

Vesna Badurina–Stipčević

Thessaloniki — Magna Moravia
Proceedings of the International Conference, Thessaloniki, 16–19
October 1997

Hellenic Association for Slavic Studies — SS Cyril and Methodius Center for Cultural Studies, Thessaloniki 1999. — 354 str. + slikovni prilozi

Ova knjiga je zbornik radova s međunarodnoga skupa *Thessaloniki — Magna Moravia* održanog u Solunu 1997. godine. To je zbir povijesnih radova o najstarijem razdoblju slavenske pisane kulture. Sadrži 33 članka, posvećena većinom djelu slavenskih prvoučitelja Konstantina–Ćirila i Metodija, njegovim kulturno–povijesnim implikacijama te općim okolnostima u kojima se njihova misija odvijala. Članci se mogu podijeliti u nekoliko tematskih skupina. Brojni su članci o kultu svete Braće kod slavenskih naroda te članci u kojima se nastoji odrediti konkretni prostor u kojem se misija sv. Braće odvijala. Zanimljivi su prilozi koji obrađuju dodire europskoga Istoka (Bizanta i Bugarske) i Zapada (napose Franaka). Teme iz

povijesti umjetnosti i arheologije popraćene su bogatim slikovnim priložima. Počecima slavenske pismenosti i glazbe te najstarijim abecedarijima i njihovu značenju za filologiju i povijest posvećeno je nekoliko članaka. Autori su suglasni u ocjeni kako se Ćirilova kreacija nove, glagoljske azbuke, već od najstarijih zapisanih spomenika do danas, s pravom ističe kao najiznimnije i najneobičnije postignuće misije sv. Braće među Slavenima. Pojednim radovima autori osvjetljavaju manje poznate činjenice ili sintetiziraju znanja o nekim temama, a drugima otvaraju nova pitanja i upućuju prema novim vidicima *ćirilometodijane* koja tek valja sustavno izučiti.

Marija–Ana Dürriegl

Englesko–hrvatski i hrvatsko–engleski informatički rječnik

Miroslav Kiš

Ljevak, Zagreb 2000. — 1415 str.

To je terminološki rječnik koji obraduje informatičko nazivlje. Rječnik je prijevodni i objasnidbeni jer se nazivi navode na engleskome i hrvatskome, a daju se i definicije. Obaseže 22813 natuknica na 1415 stranica. Natuknica je na engleskome jeziku, zatim se navode hrvatske istovrijednice te definicije na hrvatsko–en-

gleski prijevodni rječnik. Rječnik ne navodi izgovor engleskih natuknica. Rječnik je deskriptivan, a ne normativan, tj. navodi niz istovrijednih hrvatskih naziva, ali među njima ne uspostavlja nikakav normativni odnos. O tome koji se od navedenih naziva preporučuje ništa nije rečeno u uvodu, a ne može se ni zaključiti iz obradbe.

Milica Mihaljević

Serbo–Croatian–English Colloquial Dictionary An Exercise in Cross-cultural Cognitive Linguistics

Danko Šipka

Dunwoody Press, Springfield 2000. — 664 str.

Rječnik kolokvijalizama, o kojem je ovdje riječ, jedan je od rijetkih rječnika te vrste koji obrađuju građu nekoga slavenskoga jezika, a nama je posebno zanimljiv zbog zastupljenosti hrvatske leksičke građe. Rječnik je plod autorova dugotrajna bavljenja leksikologijom, kolokvijalnim leksikom i računalnom analizom jezika.

Knjiga sadrži opsežan uvod, *srpsko–hrvatsko–engleski* rječnik s 23 800 rječničkih članaka na 564 stranice i engleski indeks s uputnicama na *srpsko–hrvatske* natuknice (str. 567–664). Opsežna teorijska uvodna rasprava redefinira i širi dosadašnje leksikografske spoznaje o kolokvijalnom leksiku i donosi metodološke postavke kojih se autor držao u izradi samoga rječnika. Dotaknuta je i složena višejezična situacija na područjima bivše Jugoslavije i standardizacija jezika na osnovi novoštokavštine. Sve je popraćeno kartografskim priložima i statističkim podacima koji su razvrstani u tablice uz detaljni popis izvora iz kojih su uzimani primjeri.

Jednorječne i višerječne natuknice čine tijelo rječnika u kojem je svaki rječnički članak is-

crpno obrađen. Sastoji se od naglašene natuknice, gramatičke odrednice, dubletnih natukničkih oblika, engleske standardne jednakovrijednice, definicije na engleskom standardu, nestandardnoga engleskoga ekvivalenta, regionalne i etničke odrednice, stilske odrednice i oznake stava. Posebno mjesto pripalo je frazemima i psokama ne zbog njihove kolokvijalne građe, već zbog upotrebe u neformalnim situacijama u usmenoj komunikaciji.

Kognitivni pristup jezičnoj građi očituje se u definiranju riječi prototipom kao najtipičnijim perceptivnim, kulturnim i iskustvenim elementima vezanim uz neki pojam, što je olakšalo pronalaženje ekvivalenta u engleskom jeziku i omogućilo stvaranje obratnoga rječnika u obliku dodatnoga indeksa.

Rječnik je koncipiran kao dvojezičnik, iako obuhvaća različite leksičke slojeve više idioma.

Rječnik će svakako izazvati interes struke, ali i nepretencioznih korisnika koji u svom svakodnevnom životu susreću kolokvijalizme (posebice one žargonskoga porijekla) i koji nisu baš uvijek sigurni u razumijevanje njihova značenja.

Barbara Kovačević

Linguistica elementare

Tullio De Mauro

Editori Laterza, Roma–Bari 1998. — 144 str.

Opsegom nevelika, ali sadržajem bogata knjižica uglednoga talijanskog lingvisti prvenstveno je napisana kao svojevrsni pokušaj izlaganja bitnih lingvističkih pitanja i objašnjavanja temeljnih jezikoslovnih pojmova nelingvistima, brojnim znanstvenicima čija struka djelomice ipak dotiče jezične probleme: filozofima, prevoditeljima i teoretičarima prevodenja, teoretičarima književnosti, pedagogima, etnologima, sociologima, povjesničarima, politologima, filozofima i logičarima, pravnicima, psihologima, logopedima, neurologima, biologima, liječnicima, informatologima, učiteljima materinjeg i stranog jezika... na jasan i razumljiv način. Djelo je namijenjeno i lingvistima, jer je nastalo iz autorova uvjerenja da jezikoslovlje ne smije biti samodovoljna znanost bez ikakvih plodnih dodira s različitim područjima znanosti, što je potkrijepljeno dvjema poznatim rečenicama: rečenicom Richarda von Misesa o tome kako se u znanosti bitne spoznaje radaju na granici između različitih specijalističkih područja, i onom Ferdinanda de Saussurea o tome kako je jezik prebitna pojava da bi se njome bavili samo lingvisti.

Knjiga sadržava čak četrnaest poglavlja, a opremljena je raznim tablicama, brojnim jezičnim kartama (svijeta, Europe i Apeninskog poluotoka) i ukratko predstavljenom, većinom recentnom literaturom za daljnje upoznavanje sa znanošću o jeziku. Poglavlja su ova: *Materia della linguistica* (1. poglavlje); *Obiettivo della linguistica: le lingue* (2. poglavlje); *La linguistica di fronte alle lingue: un po' di storia (e di geografia)* (3. poglavlje); *Come è fatta una lingua: la fonologia segmentale, i fonemi* (4. poglavlje); *La fonologia soprasedimentale: sillaba, accento, intonazione* (5. poglavlje); *Parole, lessemi e morfi: la grammatica* (6. poglavlje); *Categorie di morfi e formazione delle parole* (7. poglavlje); *Il lessico: stratificazioni etimologiche, statistiche e sociolinguistiche* (8. poglavlje); *Dal lessema alla frase, all' enunciato: la semantica* (9. poglavlje); *Il significato lessicale* (10. poglavlje); *Tipi di segni linguistici e frasi, strutture superficiali e profonde: la sintassi* (11. poglav-

lje); *Enunciato, parole, atti linguistici, testi* (12. poglavlje); *La lingua nello spazio e nel tempo* (13. poglavlje) i *Dalle lingue al linguaggio* (14. poglavlje). U njima je definirano mnogo tradicionalnih jezikoslovnih pojmova, objašnjene su mnoge lingvističke discipline, grane lingvistike, srodne znanosti i raznolike metode koje joj pomažu da dublje prodre u bit jezičnoga fenomena. Navedeni su podaci o jezicima i jezičnim porodicama svijeta, a dan je i osnovni pregled povijesti lingvistike od indijskih, grčkih i rimskih gramatičara preko srednjovjekovlja, novovjekovlja i velikih njemačkih lingvista na razmeci između XVIII. i XIX. stoljeća (poput W. von Humboldta i F. Boppa) do XX. stoljeća, de Saussureova *Tečaja* i pojave generativne gramatike Noama Chomskog. Posljednje, veoma kratko poglavlje posvećeno je razvoju lingvistike u posljednjih dvadesetak godina, uz naznake predviđanja o tome u kojim će pravcima teći njezin budući razvoj i koje će joj znanosti na njezinu putu biti od najveće koristi. Autor izdvaja tri razvojna pravca, povezana s trima nejezikoslovnim područjima: prvo je područje tradicionalno smatrano filozofskim, a s njime se lingvistika susreće u svojem nastojanju da prodre u bit jezičnoga fenomena i odgonetne ulogu jezika u inteligenciji i »prirodi« ljudskih bića; drugo je područje istraživanje komunikacije drugih životinjskih vrsta, zoosemiotike, koja nudi nove činjenice što omogućuju bolje razumijevanje posebnosti ljudske semioze koja se u takvu svjetlu pokazuje kao plurisemiotična, jer je jezikom moguće nadzirati i izraziti sve nejezične upotrebe znakova; treće je područje neuroloških znanosti, proučavanje funkcioniranja ljudskog mozga što lingvistici pomaže osiguravajući bolje razumijevanje složenosti operacija što ih ljudska bića poduzimaju kad proizvode ili razumiju i najjednostavnije rečenice.

Iako je djelo namijenjeno stručnjacima kojima jezik nije glavni predmet istraživanja, vjerujem da će bogatstvo podataka i način izlaganja zainteresirati i lingviste koji itekako mogu imati koristi od ove zanimljive knjižice.

Mislava Bertoša

Meaning in Language
An Introduction to Semantics and Pragmatics

D. Alan Cruse

Oxford University Press, Oxford–New York 2000. — 424 str.

Zbog preglednosti, jasnog stila i obilja primjera knjiga je izvrstan uvodnik u semantiku i pragmatiku. Prikazuje širok raspon tema koje se odnose na jezično značenje. Iako se u osnovnom pristupu slaže s onim lingvističkim teorijama koje značenju pripisuju neograničenost i otvorenost, ne prijanja niti uz jednu semantičku teoriju. Oblikovana je kao udžbenik, ali pretpostavlja vladanje osnovnim lingvističkim pojmovljem.

Sastoji se od četiri dijela. U prvom se dijelu određuje ono područje problema značenja kojim se bavi prvenstveno lingvistika, a ne neka druga disciplina s kojom dijeli predmet zanimanja. Zatim se iznose pojmovi kojima se značenje može opisati i odrediti razlike u značenju. Kao osnovna, postavlja se dihotomija deskriptivnog i nedeskriptivnog značenja, a svako se od njih dalje raščlanjuje. Na kraju se promatra kako jednostavnija značenja oblikuju složenija.

U drugom se dijelu promatra značenje riječi za sebe i u odnosu na značenje većih jedinica koje riječi tvore: rečenice i diskursa; značenje leksičkih jedinica i gramatičkih elemenata; varijacije značenja riječi s obzirom na kontekst; prikazuju se konceptualni i komponentijalni

pristup leksičkom značenju te prototipna teorija; paradigmatički i sintagmatski odnosi smisla koje nose leksičke jedinice u sintaktičkim nizovima; osnovni tipovi procesa kojima se od već poznatih generiraju nova značenja.

U trećem dijelu raspravlja se o tome mogu li se izdvojiti značenja koja bi se mogla pripisati gramatičkim kategorijama. Podastire se i pregled značenja gramatičkih jedinica.

U četvrtom se dijelu obrađuju vidovi značenja kojima se bavi pragmatika: značenja koja su određena kontekstom ili naprosto nisu pozicijska; referenca se određuje odnosom vrijednosti (izvanjezičnog univerzuma) i varijable (izričaja); skicira se klasična teorija govornih akata, a na kraju se prikazuju konverzacijske implikature.

Knjiga se može preporučiti svakomu tko želi steći uvid u problematiku značenja u jeziku i osnovne pristupe u okviru lingvistike. U skladu sa svojom prvotnom udžbeničkom namjenom, u mnogim se pitanjima knjiga suzdržava od iznošenja pojedinosti (ali zato, po poglavljima, predlaže literaturu za daljnji studij). Gotovo uza sva poglavlja priloženi su i zadaci za vježbu i/ili pitanja za diskusiju. Na kraju knjige nalaze se predložena rješenja.

Vida Lučić

Rhyme and Reason
An Introduction to Minimalist Syntax

Juan Uriagereka

The MIT Press, Cambridge, MA 1998. — XLIII + 669 str.

To je knjiga neobična formata i izgleda, neobična sadržaja i još neobičnijeg načina njegova iznošenja. Napisana je u dijaloškom obliku, kao razgovor između L(ingvistica) i D(rugoga), podijeljena je na šest dana, a svaki se dan obrađuje jedna tema. Lingvist izlaže temeljne postavke minimalističkoga programa, a Drugi (očigledno prirodoznanstveno usmjeren) služi kao davolji odvjetnik koji mu stalno podmeće klipove ili pak u širi znanstveni kontekst stavlja iznesene ideje. Prva su dva poglavlja namijenjena širem čitateljstvu. U njima se objašnjavaju osnove i ciljevi čomskijevskoga pristupa jeziku. Treće i četvrto poglavlje detaljno prika-

zuju minimalistički program. Ta su poglavlja već bitno zahtjevnija, ali se još uvijek mogu razmjerno lako pratiti. Poglavlja 5 i 6 namijenjena su u prvom redu stručnjacima, ali su pisana tako da se mogu preskočiti tehnički zahtjevniji dijelovi i steći barem intuitivno razumijevanje onoga o čemu se govori. Osobito je važno i zahtjevno šesto poglavlje u kojemu se obrazlažu najvažnije i najdalekosežnije ideje minimalističkoga pristupa. Razgovor obiluje digresijama, a na rubnici je bogato ilustriran najrazličitijom gradom, od klasičnoga slikarstva do stripa, grafikona i slikovnih prikaza iz različitih znanstvenih područja, crteža autorova

sina, prikaza jurskoga popodneva u Coloradu (s dinosaurima), fotografije boksačkog susreta za naslov svjetskoga prvaka u srednjoj kategoriji između Olsena i Robinsona iz 1956. godine itd. Na kraju su knjige, osim bilježaka i obilnoga popisa literature i indeksa, dodatak u kojemu se preciznije i točnije izlažu formalna svojstva i pojmovi minimalističkoga programa, sažetci svih šest poglavlja u kojima se ukratko iznose osnovne ideje o kojima je u pojedinom poglavlju raspravljano, popis definicija i načela i pojmovni glosar. Dodatak i glosar izradili su Jairo Nunes i Ellen Thompson. Predgovor knjizi napisao je Massimo Piattelli-Palmarini. Knjiga je puno više od uvoda u minimalistički pristup jeziku. Onoga tko je uzme u ruke oče-

kuje zanimljivo i provokativno, bogato ilustrirano štivo sjajne unutarnje logike koje na neobičan način pokazuje svu začudnost jezika, ili točnije našega prešutnog jezičnog znanja. Budući da je jedna od bitnih sastavnica rasprave položaj teorijske lingvistike kao prirodne znanosti među drugim znanostima, knjigu valja preporučiti ne samo jezikoslovcima i svima onima koje bilo iz kojega razloga zanima jezik, već i onima koje zanima filozofija znanosti i spoznajna teorija. Završit će parafrazirajući Massima Piattelli-Palmarinija koji je u predgovoru napisao da će se čitateljima koje su očarali Gödel, Escher i Bach svidjeti i ovaj sintaktički suputnik.

Milan Mihaljević

Number

Greville G. Corbett

Cambridge Textbooks in Linguistics, Cambridge University Press, Cambridge
2000. — xx + 358 str.

To je detaljna tipološka studija o gramatičkoj kategoriji broja. U njoj su skupljeni rezultati desetogodišnjeg autorova rada. Knjiga je podijeljena na devet poglavlja. U uvodu se upozorava na zanimljivost (ali i zanemarenost) kategorije broja, uvodi razlika između imenskoga i glagolskoga broja i obrazlaže pristup i strukturu knjige. Poglavlja 2-7 govore o imenskom broju. U drugom se poglavlju opisuju moguće značenjske razlike u brojnim sustavima i utvrđuje koliko različitim brojnih vrijednosti može postojati u pojedinim jezicima. Treće poglavlje govori o tome koja imena mogu biti uključena u kategoriju broja i pokazuje da je uključenost u tu kategoriju određena ljestvicom živosti (Animacy Hierarchy). Što je ime »više živo«, to je vjerojatnije da će pokazati razlike u broju. U četvrtom se poglavlju povezuju dimenzije razmotrene u prethodna dva poglavlja i promatraju zajedno. Tako se uspostavlja tipologija mogućih brojnih vrijednosti za pojedine vrste imena. Peto je poglavlje posvećeno tomu kako se kategorija broja izražava u pojedinim jezicima (leksički, morfološki ili sintaktički). Tema su šestoga poglavlja sintaktička pitanja kao što je slaganje i drugi problemi povezani s kategorijom broja. U sedmom se poglavlju gleda koje su sve moguće druge uporabe sredstava za izražavanje kategorije broja i utvrđuje se da je raspon mogućih uporaba iznenađujuće širok (poštovanje, uveličavanje, pojačavanje, aproksi-

macija i sl.). U osmom se poglavlju istražuje glagolski broj: značenjske distinkcije unutar toga broja, jedinice uključene u glagolski brojni sustav i načini njegova izražavanja u različitim jezicima. Deveto je poglavlje zaključno; u njemu se na jednom mjestu sabire sve što je o kategoriji broja utvrđeno u prethodnih osam poglavlja. Posebno se govori o razvoju (pojavi i gubljenju) brojnog sustava, o odnosu kategorije broja s drugim morfološkim kategorijama (rod, padež, lice, određenost) i upozorava na područja koja su zanimljiva za buduća istraživanja te na moguće putove u tim istraživanjima. Na kraju je knjige bogat popis literature i indeksi imena, jezika i pojmova. Knjiga je namijenjena čitateljima različita profila. Studentima jezikoslovlja ona je temeljit prikaz jednoga iznimno zanimljivog i dosad zanemarivanog područja koji im omogućuje uvid u bogatstvo i raznolikost među jezicima. Namjera joj je da bude pomagalo i istraživačima pojedinih jezika ili jezičnih skupina, osobito terenskim istraživačima. Ona može biti pouzdan vodič u istraživanju i pomoći boljemu razumijevanju grade na koju će se gledati sasvim drukčije kada se postavi u širi tipološki okvir. Knjiga je ilustrirana primjerima iz više od 250 jezika. Stoga je iznimna pozornost posvećena bilješkama i literaturi za one koji žele znati više i traže detaljnije podatke o pojedinim jezicima. Valja posebno istaknuti da je bogato oprimjerena gradom slaven-

skih jezika i da o kategoriji broja u njima ima bogat popis literature, jer je njezin autor i vrstan slavist. O važnosti knjige za one koji se bave jezičnom tipologijom ne treba uopće govoriti. Valja tek spomenuti da je riječ o tipološkom pristupu koji istražuje tipologiju kategori-

ja, a ne tipologiju konstrukcija. Knjiga će biti vrlo korisna i proučavateljima morfologije, osobito onima koje zanima odnos fleksijske i derivacijske morfologije, a može biti zanimljiva i semantičarima.

Milan Mihaljević

Alphabet to e-mail How written English evolved and where it's heading

Naomi S. Baron
Routledge, London 2000. — 316 str.

Otkada je prije deset godina, sredstvima komuniciranja pribrojeno i računalo, njegov je udio u ukupnoj komunikaciji postao tolik da treba promotriti kojim novinama ono može obogatiti dosadašnji pogled na jezik. Autorici nije u žarištu zanimanja sva komunikacija posredstvom računala već ona jedan-na-jedan, elektronskom poštom. Literatura je u tom području još oskudna, a glavnina postojeće nije nastala u okviru jezikoslovnih, već informacijskih i organizacijskih disciplina.

Iako veliku pažnju poklanja povijesti, osobito engleskoga pisanog jezika, faktografski povijesni podaci služe tek ocrtavanju konteksta u kojem će se osvijetliti pojava interpersonalne elektronske komunikacije. Osnovno je svojstvo jezika elektronske pošte, pokazuje autorica, da dokida njegovanu razliku između govorenog i pisanog oblika jezika.

Knjiga se sastoji od 10 poglavlja, a sadržaj se, izuzevši uvod i završno poglavlje, iznosi u tri koraka. Nakon uvodnog »sondiranja« kroz povijest pismenosti, osvrćući se na prekretnice kao što su pojave alfabeta, tiska, telekomunikacija, autorica najprije promatra povijest engleskog jezika u kojoj nalazi temelj za razumijevanje elektronske komunikacije. Kroz povijest identificira: pisca ili govornika, čitatelja ili slušatelja i tekst. Osobito ju zanimaju pojave autorstva i standardizacije jezika. Uzima u obzir i izvanjezične čimbenike koji su utjecali na pismenost i uporabu pisanog odnosno govorenog jezika.

Slijedi određivanje pojma pismenosti, a zatim se govori o opismenjavanju u okviru američkog sustava obrazovanja: kako se ono provo-

di i na koje se probleme nailazi. Tu problematiku autorica ilustrira »shizofrenijom« između principa interpunkcije i oblika u kojima se ona u tekstovima nalazi.

U trećem se koraku obazire na promjene koje su u pismenu komunikaciju donosili izum pisačkog stroja, razvoj računalne obrade teksta i uvođenje desktopa u tiskarstvo. U taj se kontekst umeće i pojava osobnih Web stranica. Promatra se uloga triju sredstava jezičnoga komuniciranja na daljinu: telegrafa, telefona i na posljetku elektronske pošte. Koristi se četirima dimenzijama kojima opisuje komunikaciju e-mailom: društvenom dinamikom, formatom, gramatikom i stilom. Nalazi da je za daljnje istraživanje ove komunikacije izdašna usporedba s dvojezičnim kontaktnim jezičnim sistemima. Na toj osnovi joj projicira moguće scenarije razvoja.

Na kraju rečeno sažima po pojmovima (autor, tekst, religija, obrazovanje...) supostavljajući što su oni značili kroz povijest i što znače danas.

Knjiga je pisana vrlo ugodnim i artikuliranim stilom. Zaključke ne nameće kao gotova rješenja već kao poticaj za daljnje bavljenje jezikom elektronske komunikacije. Osim što će biti dobrodošla svakomu tko želi bolje razumjeti što se to posljednjih godina događa pisanom jeziku, svakako ju treba preporučiti onima koji su bilo u kojem obliku sudionici obrazovnog sustava, jer pomaže razumjeti oblik pismenosti svojstven »računalnim« generacijama. Knjiga je opremljena kazalom imena, predmetnim kazalom i zanimljivom, opširnomo bibliografijom.

Vida Lučić

Das Dalmatische Studien zu einer untergegangenen Sprache

Žarko Muljačić

Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte 10 (Elisabeth von Erdmann–Pandžić ur.), Böhlau Verlag, Köln–Weimar–Wien 2000. — 434 str.

Pred nama je bogata i značajna zbirka studija poznatoga hrvatskoga romanista Žarka Muljačića, koja sadrži 34 priloga na četiri jezika (hrv., tal., njem., franc.), u rasponu od 1956. do 1996. To je samo vrlo ograničen izbor od preko 400 radova (str. 7; od sada bez str.). U okviru jedne *obznanе* nije dakako moguće ni navesti, a kamoli izložiti i prodiskutirati te studije, pa ovaj prikaz moramo ograničiti na najbitnije.

Knjiga se sastoji od predgovora urednice (7–8), autorova uvoda (9–11), uvrštenih studija (13–431) i popisa izvora, tj. prethodnih publikacija iz kojih su tekstovi (katkada skraćeni) preuzeti (*Quellenverzeichnis*) (433–434).

U tekstovima su obuhvaćene sve jezične razine od fonetske do leksičke i semantičke, s time da je težište ipak na leksičkim ostacima, koji su najvažniji izvor našega znanja o dalmatskome. U tome naravno i etimološki pristup ima golemu važnost.

Što se tiče studiranih idioma, uz dalmatski (koji nije bio jedinstven nego su u najstarije doba postojala najmanje tri varijeteta; 11), Ž. M. obrađuje i istroromanski jezik (i on heterogen: barem dva idioma; ib.), a bavi se, posve naravno, i venetsko–dalmatskim i hrvatsko–dalmatskim kontaktima i interferencijama, bez čega studij dalmatskoga romanstva nije moguć. Upravo zbog dalmatsko–hrvatskih kontakata tokom stoljećâ taj je zbornik i objavljen u navedenoj seriji. Napokon, autor utvrđuje i postojanje dosada nedovoljno uočenoga dalmatskog varijeteta, što ga naziva *labeatičkim*.

U svojem je znanstvenom razvoju Ž. M. slijedio sukcesivno četiri lingvističke škole (10):

mladogramatičku, geolingvističku, strukturalizam i sociolingvistiku. [Kako vidimo, ne spominje se GT lingvistika, a i strukturalizam bi se mogao, zbog poznate heterogenosti, ponešto precizirati.] Ta četiri lingvistička pristupa donekle su i profil znanstvenoga razvoja našega autora.

Jasno je da je cijeli studij dalmatskoga u njegovoj povijesti i kontaktima sa susjednim idiomima usko povezan s povijesnim razvojem cijeloga proučavanoga područja.

Posebno valja istaknuti autorov tzv. relativistički model, prema kojemu se na mjesto binarnih opozicija *bilingvizam/diglosija* i *jezik/dijalekt* uvodi makrodiglosija i trodijelni model *visoki/srednji/niski* registar, unutar kojega su mogući pomaci »na više« ili »na niže«, a važan je element i tzv. *krovni jezik* (*Dachsprache, lingua tetto*), koji može ali i ne mora biti genetski srodan sa svojim nižim registrima. Taj je model autor primijenio u nizu radova i na drugim romanskim područjima.

Za sve nabrojene lingvističke discipline (naravno kontaktnu lingvistiku i *Variationslinguistik*) s jedne strane, a za našu povijest i kulturu s druge, zbirka *Das Dalmatische* bit će nezaobilazno štivo, pa će za njim posegnuti ne samo romanisti nego i znanstvenici drugih jezičnih struka. I još nešto, što — *last but not least* — ima praktičnu važnost: taj zbornik donosi na jednom mjestu studije koje su prije bile objavljene u ne uvijek lako dostupnim pojedinačnim publikacijama.

Pavao Tekavčić

Parameters of Slavic Aspect A Cognitive Approach

Stephen M. Dickey

CSLI Publications, Stanford CAL 2000. — 316 str.

Monografija S. M. Dickeya prerađena je verzija njegove doktorske disertacije *Parameters of Slavic Aspect*. U njoj se prvi put detaljno komparativno analizira slavenski vid na primjerima iz više od dvaju jezika: u analizu su sustav-

no uključeni bugarski, češki, hrvatski i srpski, poljski, slovački, slovenski, ruski i ukrajinski (sporadično ima podataka i o stanju u bjeloruskome, gornjoluzičkome i donjoluzičkome). Cilj studije nije podroban opis vida u bilo kojem od

promatranih jezika, već opis središnjih njegovih značenja u dvjema jezičnim skupinama u koje su promatrani jezici podijeljeni. Teorijski okvir je kognitivna gramatika: to je i prva kognitivna lingvistička analiza slavenskoga glagolskoga vida u radu ovakva opsega. U kognitivnom okviru značenju se pristupa kao psihološkoj, a ne logičkoj kategoriji. Jezično znanje je enciklopedijske naravi, tako da nema znatnije strukturne razlike između leksikona i gramatike, odnosno semantičkoga i pragmatičkoga (izvanlingvističkoga) znanja. U studiji je uspostavljena koherentna teorija značenja glagolskoga vida u slavenskim jezicima na temelju sistematskih razlika između nesvršenoga i svršenoga vida u pojedinima od njih. U polazištima za studiju u obzir su uzeti relevantni radovi o slavenskome vidu, u kojima je isticano da se ova kategorija u slavenskim jezicima teško može uklopiti u opreku svršenost/nesvršenost u smislu lingvističke univerzalije. Pokazuje se da se slavenski jezici dijele u dvije skupine u odnosu na kategoriju vida: na *zapadnu* (češki, slovački, donjoluzički, gornjoluzički i slovenski) i *istočnu* (ruski, ukrajinski, bjeloruski i bugarski). Poljski te hrvatski i srpski u odnosu na značenjsku strukturu vida pripadaju prijelaznim zonama.

Analiza vidskoga značenja provedena je na temelju pretpostavke da kategorija vida u dvjema skupinama slavenskih jezika odražava razliku u konceptualnim kategorijama na kojima se ona temelji, dakle nije riječ o različitim ostvarajima istoga pojma, već o različitom ustroju mreže vidskoga značenja. Razlog tomu su sustavne razlike između istočne i zapadne skupine kao i činjenica da one nisu prisutne samo u diskursnoj realizaciji vida, već i u leksikonu (primjerice u tvorbi glagolskih imenica). O postojanju vidske izoglose u slavenskim jezicima autor zaključuje na temelju svoje analize sedam parametara vidske uporabe. Ti su parametri: vid u habitualnim izrazima, u jednostavnim konstatacijama prošlih događaja, u historijskom (pripovjedačkom) prezentu, u popratnim naputcima i komentarima, u performativima i sličnim slučajevima podudaranja iskaza i radnje, zatim uporaba nesvršenoga vida u nizanju događaja, te tvorba glagolskih imenica. Svaki se od tih parametara analizira u posebnome poglavlju. Studija je podijeljena na devet poglavlja: prethodne napomene (*Preliminaries*),

habitualni izrazi (*Habitual Expressions*), imperfektivne činjenične konstatacije (*The Imperfective General-Factual*), historijski prezent (*The Historical Present*), popratni naputci i komentari (*Running Instructions and Running Commentaries*), podudaranje (*Coincidence*), nesvršenost u nizanju događaja i drugim ingresivnim izrazima (*The Imperfective in Sequences of Events and Other Expressions of Ingressivity*), glagolske imenice (*Verbal Nouns*), te zaključne napomene (*Concluding Remarks*). Neke su od tih tema već bile obrađivane, no ovo je prva studija u kojoj se prikazuju i objašnjavaju varijacije u odnosu na nesvršenost u konstatairanju prošlih događaja (*impv general factual*), performativi i slični iskazi, te tvorba glagolskih imenica. U razmatranju svih tih parametara argumentira se stajalište da dvije vidske skupine odražavaju različitu strukturu značenja kategorije vida.

Pri analizi svih parametara autor zastupa tezu da je vid u zapadnoj skupini organiziran oko središnjega pojma potpunosti te tako izravno usporediv s oprekom brojivo/nebrojivo u imenica, dok je vid u istočnoj skupini strukturiran oko pojma vremenske određenosti situacije. Premda usporedba vida u istočnoj skupini s oprekom brojivo/nebrojivo nije automatski neprikladna, primjerenija je njegova usporedba s kategorijom određenosti/neodređenosti. To ne znači da su vid u istočnoj skupini i kategorija određenosti/neodređenosti u imenica izravno paralelni u smislu diskursne referencije — vremenska određenost razlikuje se od nominalne određenosti s obzirom na razliku kognitivnih domena vremena i prostora koje su im u temelju.

Opseg teme autoru nije bio preprekom uviđanja podrobnosti karakterističnih za svaki od promatranih jezika. Tako su naprimjer uočene vidske razlike između standardnoga hrvatskoga i standardnoga srpskoga na temelju kojih se hrvatski približuje zapadnoj, a srpski istočnoj slavenskoj jezičnoj skupini. Autorova se teorija u razradbi svakoga od parametara pokazuje uvjerljivom i uspješnom za opis složene strukture slavenskoga vida. Stoga je ova studija vrlo vrijedan doprinos opisu slavenske vidske problematike, općoj aspektologiji i kognitivnoj gramatici.

Ljiljana Šarić

Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebrene

Ivo Pranjković

Matica hrvatska, Zagreb 2000. — 317 str.

Ova je knjiga svojevrsan zbornik tekstova o jeziku i književnom radu franjevaca Bosne Srebrene (od 18. stoljeća) koje je prof. dr. Ivo Pranjković pisao za znanstvene skupove što su ih organizirali bosanski franjevci u Sarajevu, Jajcu i Zagrebu. Riječ je o člancima prethodno objavljenima u zbornicima s tih skupova, a djelomice i u časopisima. Za ovu su knjigu ti tekstovi ponešto izmijenjeni, prerađeni i međusobno povezani različitim uputnicama i poveznicama, podrobnim bilješkama, jedinstvenim popisom izvora i literature, zajedničkim rječnikom manje poznatih riječi i izričaja i sl.

Tekstovi, njih trinaest, popularnoznanstvene su naravi, a okosnicu čine analiza jezičnih i/ili stilskih značajki u djelima fra Marka Dobretića, kojega Pranjković naziva ponajboljim teološkim piscem među starijim bosanskim franjevcima, zatim fra Nikole Lašvanina, fra Bone Benića, fra Marijana Bogdanovića i fra Jake Baltića, poznatih franjevačkih ljetopisaca 18. i 19. stoljeća. Tu je i fra Vice Vicić, autor popularnih nabožnih pjesama posvećenih Blaženoj Djevici Mariji, zatim pjesništvo fra Grge Martića, o kojemu Pranjković kaže da je najplodniji hrvatski epski pjesnik uopće, i fra Josipa (Jozze) Markušića. Posebno je poglavlje posvećeno analizi jezikoslovnoga nazivlja i kategorijalnih određenja u latinskoj gramatici fra Stjepana Marijanovića. Nije zaobiden ni fra Frano Jukić, ali ni njegov najvatreniji i najdosljedniji učenik,

fra Antun Knežević. Posebni su tekstovi posvećeni i fra Rastislavu (Rastku) Drljiću, autoru više od 500 radova o kulturnoj povijesti franjevačke Bosne, i fra Ignaciju Gavranu, priređivaču triju ljetopisa bosanskih franjevaca iz 18. stoljeća (Benićeva, Lašvaninova i Bogdanoviće-va), Pranjkovićevim profesorima u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom. Njima, ali i ostalim svojim profesorima, posvetio je ovu knjigu.

Franjevci Bosne Srebrene objavili su velik broj raznovrsnih djela, od onih filozofskih i teoloških preko pjesničkih do praktičnih, potrebnih u svakodnevnom životu. Ona su u standardizacijskim procesima, posebice u onima koji su bili vezani uz jezično prosvjeđivanje puka, odigrala vrlo važnu ulogu, pa je i svrha ove knjige da se to bogato franjevačko kulturno naslijeđe, književno i jezikoslovno, bolje upozna i temeljitije prouči.

Ivo je Pranjković, dakle, uspio pokazati kako je djelatnost bosanskih franjevaca odigrala odlučujuću ulogu u širenju pismenosti i tako olakšala procese daljnje standardizacije hrvatskoga jezika, jer je »književna, znanstvena, popularnojezikoslovna i uopće kulturna djelatnost franjevaca Bosne Srebrene presudno važna za povijest hrvatskoga jezika, posebice za njegovu standardizaciju utemeljenu na (novo)-štokavskome narječju«.

Ermina Harambašić

Filološki razgovori

Stjepan Damjanović

Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2000. — 314 str.

Knjiga Stjepana Damjanovića *Filološki razgovori* sadrži 17 članaka koji su većinom objavljeni u znanstvenim publikacijama, a za ovu su priliku posebno napisana tri uvodna teksta: *Zagledan u hrvatski iskon: Eduard Hercigonja*, *Otkrivanje zasute baštine: Radoslav Katičić*, *Filološki filigrani: Josip Vončina*. Knjiga se sastoji od dva dijela: 1. Rasprave, 2. Građa za filološke portrete. U prvom dijelu *Rasprava* nalazi se nekoliko zanimljivih članaka iz paleoslavističke i slavističke problematike: *Trojezična i tropismena književnost hrvatskog srednjovjekovlja*, *Jezičnostilska raslojenost hrvatskoglagoljskih srednjovjekovnih tekstova*, *Hrvatski glagoljaši u središtu Svetoga Rimskog Carstva*, *Crnogorske inkunabule u kontekstu slavenskog tiska*, itd. Drugi dio *Rasprava* odraz je autorova zanimanja za povijest slavistike i kroatistike od utemeljenja Mudroslovnog fakulteta u Zagrebu, tj. od Lavoslava Geitlera koji je udario temelje hrvatskoj slavistici, pa do Josipa Hamma i E. Hercigonje. Autor nas iscrpno izvještava o nazivima svih kolegija koje su predavali pojedini profesori slavistike i kroatistike: L.

Knjiga Stjepana Damjanovića Filološki razgovori sadrži 17 članaka koji su većinom objavljeni u znanstvenim publikacijama, a za ovu su priliku posebno napisana tri uvodna teksta: Zagledan u hrvatski iskon: Eduard Hercigonja, Otkrivanje zasute baštine: Radoslav Katičić, Filološki filigrani: Josip Vončina. Knjiga se sastoji od dva dijela: 1. Rasprave, 2. Građa za filološke portrete. U prvom dijelu Rasprava nalazi se nekoliko zanimljivih članaka iz paleoslavističke i slavističke problematike: Trojezična i tropismena književnost hrvatskog srednjovjekovlja, Jezičnostilska raslojenost hrvatskoglagoljskih srednjovjekovnih tekstova, Hrvatski glagoljaši u središtu Svetoga Rimskog Carstva, Crnogorske inkunabule u kontekstu slavenskog tiska, itd. Drugi dio Rasprava odraz je autorova zanimanja za povijest slavistike i kroatistike od utemeljenja Mudroslovnog fakulteta u Zagrebu, tj. od Lavoslava Geitlera koji je udario temelje hrvatskoj slavistici, pa do Josipa Hamma i E. Hercigonje. Autor nas iscrpno izvještava o nazivima svih kolegija koje su predavali pojedini profesori slavistike i kroatistike: L.

Geitler, T. Maretić, D. Boranić, Stj. Ivšić. Impozantan broj kolegija koje su slušali hrvatski slavisti i kroatisti dovodi nas do zaključka da je Zagrebačko sveučilište išlo u korak s drugim evropskim središtima.

U drugom dijelu knjige: *Grada za filološke portrete* objavljeno je sedam članaka o eminentnim hrvatskim jezikoslovcima od patrijarha slavistike Vatroslava Jagića do naših suvremenika. To su sljedeće rasprave: *Patrijarh slavistike: Vatroslav Jagić, Marljivost i polemichnost: Ivan Milčetić, Aristokrat duha: Ante Sekulić, Zagledan u hrvatski iskon: Eduard Hercigonja, Otkrivanje zasute baštine: Radoslav Katičić, Filološki filigrani: Josip Vončina i Poziv u zavičaj duha: Josip Bratulić*. U svojim recenzijama, s pažljivo odabranim naslovima, autor nas is-

crpno informira o prevažnim knjigama naših najuglednijih filologa. To su sljedeće recenzije: E. Hercigonja: *Srednjovjekovna književnost, Nad iskonom hrvatske knjige i Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*; R. Katičić: *Uz početke hrvatskih početaka, Na ishodištu, Illyricum mythologicum, Litterarum studia*; J. Vončina: *Jezičnopovijesne rasprave, Jezična baština*; J. Bratulić: *Istarski razvod i Leksikon hrvatske glagoljice*.

Ova će knjiga biti dragocjena za sve one koji se žele uputiti u slavističku i paleoslavističku problematiku, kao i za sve one koji se žele informirati o našim najznačajnijim jezikoslovcima, slavistima i paleoslavistima, počevši od V. Jagića, I. Milčetića, pa sve do E. Hercigonje, R. Katičića, J. Vončine i J. Bratulića.

Marinka Šimić

Govor Barbanštine

Lina Pliško

Knjižnica Tabula, svezak 2, Filozofski fakultet u Puli, Pula 2000. — 216 str.

Knjiga *Govor Barbanštine*, temeljena na materijalu autoričina magistarskoga rada, sustavan je pregled terenskoga jezičnoga, dijalektološkog istraživanja petnaestak dijalektoloških punktova, sela Barbanštine u jugozapadnoj Istri. Naime, Barbanci su potomci hrvatskih ikavaca doseljenih iz dalmatinskoga štokavskoga zaleda koji su »u dodiru s čakavcima čakavizirali svoj idiom«. Lina Pliško opisuje mjesne govore, konkretne jedinice jezičnoga sustava. Analiza se relevantnih jezičnih činjenica temelji na usporedbi sličnosti ili različitosti od drugih jezičnih sustava ranga narječja ili susjednih dijalekata, ispitivanjem i opisom razvrstanim na alijetetnoj i alteritetnoj hijerarhijskoj razini jezičnih osobitosti. Autorica polazi od opisa jugozapadnoga istarskog dijalekta u starijoj i recentnijoj dijalektološkoj literaturi. Recentnija literatura barbanske govore pribraja govorima jugozapadnoga istarskog areala odnosno štakavsko-čakavskom dijalektu. Ti su se doseljenički štakavsko-štokavski ikavski govori iz makarskoga zaleda naslojili na sjevernočakavski ekavski supstrat, a došli su u dodir, među ostalim, s južnočakavskim dijalektom, doseljenim u Istru. Raščlamba istraženoga dijalektološkog materijala, prikupljenog posebno sastavljenim upitnikom i transkribiranim govorom i razgovorom izvornih mjesnih stanovnika, obu-

hvaća jezične značajke koje Lina Pliško razvrstava na fonološkoj i morfonološkoj razini. Njezina analiza pokazuje da su u barbanskome idiomu zastupljene četiri skupine jezičnih obilježja: (1) opčćakavske jezične crte (zamjenice *ča, čigov*, prijelaz prednjega nazala *ɛ* u *a* iza palatala *j, č, ž* primjerice *jačmik, jazik*, oblici pomoćnoga glagola *biti* za tvorbu kondicionala: *bin, biš, bi...* i dr.), (2) južnočakavske (noviji tronaglasni sustav, zamjena finalnoga slogovnog *-l s a* u muškome rodu glagolskoga pridjeva radnog i druge), (3) obilježja zajednička s drugim čakavskim dijalektima, među ostalim, dočetak infinitiva na *-ti* istovjetno kao u sred-njočakavskom, imenice *malin, malinar* kao u sjevernočakavskim govorima i (4) osobitosti samo jugozapadnoga istarskog dijalekta u barbanskom idiomu primjerice refleksi konsonantske skupine /zdəj/ metatezom /jz/ u imenici *grajze* i, među inima, specifičan oblik posvojne zamjenice ženskoga roda u značenju »koji pripada njoj«: *njoji, njoja, njoje*.

Lina Pliško ustvrđuje kako barbanski mjesni govori pripadaju jugozapadnome istarskom ili štokavsko-čakavskom dijalektu; prema različitoj zastupljenosti jezičnih činjenica u pojedinim mjesnim govorima — u kojima interferiraju opčćakavske i južnočakavske crte s dodirnim supstratnim ili adstratnim sjevernoča-

kavskim crtama ili dodirnim adstratnim ikavsko-ekavskim značajkama — mjesne barbarske govore dijeli u dvije temeljne podskupine: južnu i središnju. Također izdvaja i rubnu podskupinu u kojoj interferiraju jezične značajke temeljnih podskupina.

Na kraju, autorica pridodaje svome radu i šest priloga među kojima valja izdvojiti *Dijalektološku kartu Barbanštine* i kao dijalektološki vrijedan materijal transkribiran govor izvornih mještana Barbanštine.

Irena Drpić

Bosančica ili hrvatska ćirilica u srednjoj Dalmaciji

Benedikta Zelić–Bučan

Državni arhiv u Splitu, Split 2000. — 133 str.

Posrijedi je drugo izdanje knjige »Bosančica u srednjoj Dalmaciji« (1964. g.), znatno dopunjeno i ponešto izmijenjeno. Unutar razmjerno velikoga hrvatskoćiriličkog korpusa, treće nacionalne pismovne sastavnice (tradicionalno ugrubo podijeljenog na bosanski, dalmatinski i dubrovački segment), s nerazmjerno malim brojem paleografskih radova njemu posvećenih, dalmatinski rukopisni (minuskulni, brzopisni) udio, od 15. st. do 19. st., dobio je ovom knjigom pregledan opis, osobito s obzirom na teritorijalnu rasprostranjenost (s morfološkim i pravopisnim osebnostima) po biskupijama, te na pripadajuće morfološke i pravopisne osebnosti.

Prije opisa odabranog materijala, kao uvod nespecijalistima, autorica zahvaća i neke opće ćiriličkopaleografske teme (*Glavne značajke i postanak hrvatske ćirilice*, 9–12), gdje — između ostaloga — inzistira na isključivom, hrvatskom određenju tzv. zetsko-humske jezičnopaleografske redakcije staroslavenskih tekstova, te na određenju hrvatske ćirilice kao posve osamostaljene grane ćiriličkog pisma, a ne tek varijante neke opće južnoslavenske ćirilice. U okviru poglavlja *Vrsta spomenika, njihova vremenska i teritorijalna proširenost* (13–25) podastrt je kratak pregled hrvatskih ćiriličkih spomenika, i prije razvijene minuskule, sve od *Humačke ploče* (autorica je postavlja u 11. st.), *Povaljske listine* i *praga* 12. st., *Miroslavljeva evanđelja* 12. st. (!)... Prikaz teritorijalne proširenosti brzopisne ćirilice kojom su se npr. matične knjige, korespondencija, vodili sve do 19. st. dopunjen je iznimno preglednim kartama s unesenim svim lokalitetima gdje je ćirilična uporaba zasvjedočena. Središnji dio knjige pri-

kaz je morfoloških, pravopisnih i brojnih posebnosti (27–41), također dopunjen brojnim i preciznim tablicama. Na temelju tradicionalnog Berčićeva opisa bosaničke morfologije autorica procjenjuje pojedinosti dalmatinskoga udjela, pa u detaljima i ispravlja Berčića (npr. kod slova *f*, *d*). Ne prihvaća ni njegov kriterij označivanja omekšavanja prethodnog suglasnika kao uporište za podjelu bosančice na tri teritorijalna tipa: u Dalmaciji se, naime, zatječu sva tri istaknuta načina bilježenja palatalizacije. Brojevi su se slovima označivali vrlo nedosljedno, a ponekad je vidljiv i utjecaj glagoljičke prakse. Poglavlje *Odnos hrvatske ćirilice (bosančice) prema drugim ćiriličkim pismima* (43–57) uglavnom je posvećeno tumačenju vlastitog odabira termina »hrvatska ćirilica« i polemiziranju s neistomišljenicima, te bogato potkrijepljeno dominantnim stavovima srpskih filologa o posvemašnjem uključivanju hrvatskih ćiriličkih spomenika u srpski filološki korpus. Iako je svjesna politike opterećenosti toga pitanja, malo prostora ostavlja nužnosti daljnjeg historografskog i paleografskog istraživanja. Posljednje je poglavlje ponovo posve praktične naravi: donesena su transliteracijska načela po kojima su na kraju uvršteni odabrani spomenici prepisani latinicom, te pregledna tablica odabranih rješenja, uz napomene o različitoj praksi u naših starijih ćiriličkih paleografa. Naposljetku, polovicu knjige zauzimaju kvalitetne fotografije, te latinički prijevizi 30 odabranih dalmatinskih ćiriličkih spomenika (ulomci iz matičnih knjiga, matrikula, pisma, biskupske naredbe, oporuke, stranice nekih tiskanih knjiga). Osobito su vrijedne izdvojene paleografske pripomene uza svaki dokument.

Mateo Žagar

Ivan Franjo Jukić

Marko Lukenda
Pergamena, Zagreb 2000. — 223 str.

Ivan Franjo Jukić (1818.–1857.) jedan je od najznačajnijih predstavnika bosansko-franjevačke književnosti i jezikoslovlja 19. stoljeća. O njegovu životu i djelu postoji opsežnija literatura, kojoj se 2000. godine pridružila nova monografija o Jukiću autora Marka Lukenda.

Knjiga ima 223 stranice, a govori, kako sam autor kaže, o profilu jednoga ideala, o piscu i prosvjetitelju čije su misli i djela nadrasli vrijeme u kojem je živio.

Prvi dio knjige, naslovljen *Ivan Franjo Jukić*, podijeljen je u pet zasebnih poglavlja, a u njima se donose podaci o Jukićevu rodnom mjestu, djetinjstvu, školovanju, životnom putu, bolesti i ranoj smrti. Brojni citati iz Jukićevih pisama pridonose osvjetljavanju njegove životne tragedije, ali i naglašavaju plemenite nakane redovnika sv. Franje Asiškoga iz Bosne Srebrne koji je samo želio služiti svojoj zemlji i njezinim ljudima: pomoći im u oslobađanju od tudinske vlasti i od neznanja. U ostvarivanju svojih ideja nailazio je na mnoge prepreke i lažna prijateljstva, o čemu svjedoče stranice o Jukićevu odnosu s Omer-pašom Latasom.

Književna djelatnost naslov je drugoga dijela knjige. Autor analizira politički položaj i kulturne prilike u napaćenoj i osiromašenoj Bosni u prvoj polovici 19. stoljeća te upućuje na značaj Jukićeve suradnje s naprednijim hrvatskim krajevima. Ilirska preporoditeljska misao, čije je žarište bilo u Zagrebu, našla je u Jukiću jednoga od prvih i najvatrenijih pristaša u Bosni koji će pokušati suvremenu preporoditeljsku i osloboditeljsku misao presaditi i na nemirno bosansko tlo. Kao odjek sličnih nastojanja u Europi i kao učenik zagrebačkih iliraca, Jukić je prvi u Bosni i Hercegovini počeo sustavno skupljati i objavljivati narodne umotvorine, a svoju aktivnost proširuje i na građu o životu i običajima narodnim te na znanstvenu obradbu zemljopisa i povijesti (glavno djelo *Zemljopis i poviestnica Bosne*, 1851., posvećeno Ljudevitu Gaju), s ciljem da njegov narod upozna sebe, svoju prošlost i sadašnjost. Njegovo se zalaganje osobito ističe u radu na osnivanju nikada odobrenoga *Kola bosanskoga*, prvoga bosansko-kulturnoga društva koje je trebalo obavljati onu funkciju koju je imala *Matica ilirska*, te na pokretanju časopisa *Bosanski prijatelj* (1850.), čiji je bio urednik i autor najvećega broja članka.

U dijelu *Književno vrednovanje* razmatra se Jukićev književni rad. Tu se posebno ističu pisma kao najizravnija mogućnost zaključivanja o autoru, njegovim osjećajima i darovitosti te o vremenu u kojem su i za koje su nastala.

Autor se osvrće i na Jukićev pjesnički opus. Uz izrazito prosvjetiteljsko–budničarski ton tih stihova na površinu izbija i socijalna komponenta, a sve u cilju promicanja preporodnih ideja i želje da pomogne svomu narodu.

Jukićevu književnom djelovanju također pripadaju skupljene i objavljene narodne pripovjetke. Pored raščlambe nekoliko pripovijedaka, autor donosi tekst dviju Jukićevih pripovijedaka u cjelini. Međutim, najvrednijim se dijelom ostavštine smatraju njegovi putopisi i već spomenuti znanstveni rad o bosanskoj povijesti i zemljopisu.

Sljedeći dio nosi naslov *Prosvjetiteljska djelatnost*. Jukiću je, kao redovniku, franjevcu, bio omogućen duhovni odgoj pa je mogao kritički razmišljati i ocjenjivati vrijeme u kojem je živio. Njegov je životni cilj bio podučiti svoj narod i osloboditi ga od tudinskoga jarma, a prvi korak na tom putu bio je osnivanje škola i izradba priručnika. Tako je 1848. godine tiskan Jukićev priručnik *Početak pismenstva i napomena nauka kerstjanskoga*, koji je bio namijenjen osnovnim školama u Bosni. U njemu je uveden novi pravopis, prema načelima i reformama hrvatskih iliraca.

Posljednji, peti dio *Jezik Jukićevih pisama* možemo smatrati nastavkom monografije o jeziku Jukićeva časopisa *Bosanski prijatelj* Herte Kuna. Autor se odlučio na jezičnu raščlambu pisama jer su pisma specifičan oblik izražavanja, dopuštaju svomu autoru uporabu i onih jezičnih sredstava koja nisu podložna normi. Kako je Jukić najizrazitiji *Ilir* iz Bosne i franjevac države koja je od 17. st. razvijala poseban tip literature, u njegovim se pismima prelamaju dva književnojezična tipa: ilirski i tradicionalni izraz bosanskih franjevaca.

Jezik Jukićevih pisama autor je obradio na svim razinama: od grafije i ortografije, preko fonetike i morfologije, do leksika i sintakse.

Autor zaključuje da jezik pisama pokazuje kako je Jukić u potpunosti prihvatio »grafijske i ortografske norme iliraca, kao i sve one fonološko–morfološke karakteristike koje su ilirci manifestno isticali: rogato *ě*, zamjenu *ie* za *ja*, sustav množinskih padeža, posebno gen. mn.

na *-ah*, te naravno leksički fond tipičan za ilirsko razdoblje«. S druge strane, Jukić je poznao franjevačku literaturu i njezin jezik, pa toj tradiciji nije ni mogao ni htio zanijekati vrijednost.

Završne stranice knjige sadrže autorov pogovor, opsežan popis literature i kazalo imena.

Lukenda je u ovoj knjizi pokazao ljudske kvalitete jednoga franjevačkoga redovnika 19. stoljeća i njegovu svestranu aktivnost: književ-

nu, jezičnu, znanstvenu i prosvjetiteljsku. Služenje vjeri, svom narodu i domovini najjača je pokretačka snaga tom od bolesti, progonstva i odricanja svake vrste ispaćenom tijelu snažna i dalekovidna duha.

Jukića treba promatrati u kontekstu onodobne siromašne Bosne, a tada njegovo djelo nadrasta vrijeme i prostor u kojem je nastalo. To je Marko Lukenda postigao.

Marijana Horvat

Marci Maruli, Repertorium I–III e codice Romano in Ivcem edidit Branimir Glavičić

Sabrana djela Marka Marulića, knj. 14, Književni krug, Split 1998–2000.

Splitski nakladnik Književni krug izdao je u nizu *Opera Omnia* Marka Marulića još jedno latinsko Marulovo djelo, *editio princeps* rukopisnoga kodeksa *Repertorium*. Ovaj rukopis, donedavno poznatiji kao *Multa et varia*, čuva se u rimskoj Biblioteca Nazionale Centrale, a pronašao ga je 1923. godine povjesničar Ferdo Šišić.

Kodeks obuhvaća 453 lista (zadnjih pedesetak listova nije ispisano) i paginiran je naknadno. Rukopis dugoljastoga oblika (31x11 cm) gusto je ispisan ponajviše sitnim slovima, dobro je sačuvan, ali su neka oštećena mjesta teško čitljiva. Opsežan zbornik sadrži citate iz djela mnogih antičkih autora, Biblije, ranokršćanskih i humanističkih pisaca koje je Marulić bilježio i rabio kao svojevrsno pomagalo pri

radu. Moralno–didaktička grada razvrstana je u više od tri stotine natuknica složenih po abecednom redu (npr. *Agricola, Agricultura, Amicus, Amicicia, Auxilium... Mundus, Multitudo, Miracula, Matrimonium, Miseria* itd.). Priredivač ovoga zahtjevnoga izdanja Branimir Glavičić napominje da je, izuzev interpunkciju i pisanje velikih i malih slova, sačuvao autorov pravopis u cijelosti. Uvodna studija Drage Šimundže upućuje da *Repertorij* možda više nego druga djela govori o Marulićevu i religioznom i svjetovnom profilu.

Ovaj Marulićev autograf, nedostatno proučavan jer je bio sačuvan samo u rukopisu, i to izvan matične zemlje, suvremenim izdanjem postao je dostupan mnogobrojnim istraživačima Marulova djela.

Vesna Badurina–Stipčević